

И.М.Салимова,

ТДЮУ Фуқаролик-процессуал ва иқтисодий-
процессуал ҳуқуқи кафедраси докторанти**ТААЛЛУҚЛИЛИКНИ БЕЛГИЛАШ МЕЗОНЛАРИ:
НАЗАРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ВА ПРОЦЕССУАЛ ЖИҲАТЛАР**

Аннотация: мақолада таллуқлиликни белгилаш мезонлари фуқаролик, иқтисодий процессуал ҳуқуқ назарияси ва қонунчилик нормалари асосида ўрганилган. Тарафлар ўртасида шартноманинг мавжудлигига кўра тааллуқлиликни белгилашнинг ўзига хос процессуал жиҳатлари хорижий давлатларнинг процессуал қонунчилиги асосида таҳлил қилинган. Натижада низоларни медиация орқали ҳал этишнинг процессуал механизмларини такомиллаштиришга оид фуқаролик ва иқтисодий процессуал қонунчиликка тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: тааллуқлиликни белгилаш мезонлари, низо предмети, ҳуқуқий муносабат характери, субъектив таркиби, низоли ва низолисиз ҳуқуқ, иқтисодий суд, ҳакамлик суди, медиация.

Аннотация: в статье изучены критерии определения подведомственности на основе теории гражданского, экономического процессуального права и норм законодательства. Были проанализированы процессуальные аспекты определения подведомственности при наличии договора между сторонами на основе процессуального законодательства зарубежных стран. В результате разработаны предложения о внесении соответствующих изменений и дополнений в гражданское и экономическое процессуальное законодательство с целью совершенствования процессуальных механизмов урегулирования спора путём применения медиации.

Ключевые слова: критерии определения подведомственности, предмет спора, характер правоотношений, субъективный состав, спорность или бесспорность права, экономический суд, гражданский суд, третейский суд, медиация.

Annotation: The article examines the criteria for determining jurisdiction on the basis of the theory of civil, economic procedural law and legislation. The procedural aspects of the determination of jurisdiction were analyzed in the presence of an agreement between the parties on the basis of the procedural legislation of foreign countries. As a result, proposals were developed on making appropriate amendments and additions to civil and economic procedural legislation in order to improve the procedural mechanisms for resolving a dispute through the use of mediation.

Keywords: criteria for determining jurisdiction, the subject of the dispute, the character of legal relations, subjective composition, controversial or undeniable law, economic court, civil court, arbitration court, mediation.

Арз қилинаётган талабларнинг суд ёки бошқа органларга тааллуқлилик масалалари моддий ва процессуал қонунчилик нормалари билан тартибга солинади. Мазкур нормалар умумий қоидалар ва айрим истисно этувчи ҳолатларни назарда тутувчи махсус қоидалардан иборат бўлиб, улар ёрдамида арз

қилинаётган талабларнинг суд ҳокимияти органларига (фуқаролик ишлари бўйича суд, жиноят ишлари бўйича суд, иқтисодий суд, маъмурий суд, ҳарбий суд), ижро ҳокимияти органларига (божхона, солиқ органлари ва ҳ.к.), нотариат органлари, халқаро тижорат арбитражи, ҳакамлик судлари, шунингдек бошқа органларга тааллуқлилиги аниқланади. Нафақат мазкур органлар, балким мурожаат қилувчи шахслар ҳам ушбу қоидаларга риоя қилишлари талаб этилади. Чунки тааллуқлилик қоидаларига риоя қилиниши, ваколатли органлар томонидан арз қилинган талабларнинг ўз вақтида тўғри кўриб чиқилиши ва ҳал этилиши имконини яратади, фуқаролар ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларини ҳимоя қилинишини таъминлайди. Шундай экан, тааллуқлиликни белгилаш қоидаларимазмун-моҳиятини тушуниш талаб этилади. Чунки айнан ушбу қоидаларга риоя қилмаслик, аризани иш юритишга қабул қилишни рад этиш ёки кўрмасдан қолдириш, қайтариш ёхуд иш юритишни тугатиш каби ҳуқуқий оқибатларни келтириб чиқариши мумкин.

Тааллуқлиликни белгилаш қоидалари нафақат процессуал ҳуқуқ назариясида батафсил тавсифланган, балки процессуал қонунчилигимизда ҳам мустаҳкамланган. Тааллуқлиликни белгилаш қоидалари айрим юридик адабиётларда тааллуқлиликни белгилаш мезонлари [1], шартлари [2], асослари [3] сифатида қайд этилади. Бизнингча, тааллуқлиликни белгилаш мезонлари сифатида эътироф этсак мақсадга мувофиқ. Чунки муайян талабнинг ваколатли органга тааллуқли бўлиши учун низоининг предмети, субъектив таркиби, ҳуқуқий муносабатлар тури каби турли мезонлар ишлаб чиқилган бўлиб, уларнинг биргаликдаги мажмуи тааллуқлиликни белгилаш қоидалари сифатида эътироф этилади.

Юридик адабиётларда иқтисодий судларга ишларнинг тааллуқли бўлишининг асосан қуйидаги уч мезони кўрсатилади: низо вужудга келган соҳа; низоли ҳуқуқий муносабат тури; низо иштирокчиларининг субъектив таркиби [4]. Бунда низо вужудга келган соҳа сифатида иқтисодиёт соҳаси назарда тўтилади. Бирок, бизнингча, бу мезон бироз мунозарали ҳисобланади. Чунки иқтисодиёт соҳаси кенг бўлиб, иқтисодий судга тааллуқли бўлиши мумкин бўлган талабни тўлиқ ифодамай олмади. Шунинг учун иқтисодий судларга тааллуқли бўлган талабларнинг тааллуқлилигини аниқлашда низо вужудга келган соҳани эмас, балки ишда иштирок этувчи шахсларнинг фаолиятини мезон сифатида қайд этсак мақсадга мувофиқ. Чунки тадбиркорлик фаолиятини олиб бориш жараёнида вужудга келган ва қонун билан иқтисодий судлар ваколатига киритилган талабларгина иқтисодий судларга тааллуқли бўлади. Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонунининг 3-моддасига асосан, тадбиркорлик фаолияти (тадбиркорлик) деганда тадбиркорлик фаолияти субъектлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириладиган, ўзи таваккал қилиб ва ўз мулккий жавобгарлиги остида даромад (фойда) олишга қаратилган ташаббускорлик фаолияти тушунилади [5].

Процессуалист олим Д.Ю.Хабибуллаев фикрича, тааллуқлиликни белгилашда низоининг предмети, ҳуқуқий муносабат ва иштирок этувчи шахсларнинг турлари асос бўлиб хизмат қилади. Чунки

низонинг предмети қандай эканлигига қараб у суд ёки бошқа органга тегишли эканлиги аниқланади [3]. Масалан, юридик шахсни ташкил этиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш билан боғлиқ низолар корпоратив низолар жумласига кириб, ушбу тоифадаги ишлар иқтисодий судларга тааллуқли бўлса, алимент ундириш, никоҳдан ажратиш тўғрисидаги ишлар фуқаролик ишлари бўйича судга тааллуқлидир. Яъни юқорида қайд этилганидек, низоинг предмети ушбу низоинг қайси органга тааллуқли эканлигини белгиллаб беради. Бироқ низоли ва низосиз талабларнинг тааллуқлилик масалаларини ҳисобга олган ҳолда тааллуқлиликни белгилашнинг ушбу мезонини “низоинг предмети” сифатида эмас балким “арз қилинаётган талабнинг мазмуни” сифатида ифодалаш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Ҳуқуқий муносабат ва иштирок этувчи шахсларнинг турларига тўхталадиган бўлсак, бевосита фуқаролик ва иқтисодий процессуал қонунчилик нормаларига мувожаат қилишимизга тўғри келади. Чунки юридик ишларнинг тааллуқлиликни белгилашнинг умумий мезонлари процессуал қонунчилигимизда ўз ифодасини топган. ЎзР Фуқаролик процессуал кодексининг 26-моддасига асосан ишларнинг фуқаролик ишлари бўйича судга тааллуқли бўлиши учун фуқаролик, оила, меҳнат, уй-жой, ер тўғрисидаги ва бошқа муносабатлардан юзага келган бўлиши ва тарафлардан ҳеч бўлмаганда биттаси фуқаро бўлиши талаб этилади. Бундан қонунда шундай низоларни ҳал қилиш бошқа судларга ёки бошқа органларга топширилган ҳоллар мустаснодир. ЎзР Иқтисодий процессуал кодексининг 25-моддасига асосан ишларнинг иқтисодий судларга тааллуқли бўлиши учун арз қилинаётган талаб иқтисодиёт соҳасида тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган юридик шахслар ҳамда юридик шахс ташкил этмаган ҳолда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошираётган ва яқка тартибдаги тадбиркор мақомини қонунда белгиланган тартибда олган фуқаролар, шунингдек корпоратив низолар бўйича ишлар қўрилаётганда тарафлар бўлган фуқаролар ўртасидаги фуқаровий, маъмурий ва бошқа ҳуқуқий муносабатлардан юзага келган бўлиши лозим. Яқка тартибдаги тадбиркор мақомини йўқотган фуқаролар иштирокидаги низоларга доир ишлар ҳам, агар тегишли талаблар уларнинг аввалги тадбиркорлик фаолиятидан келиб чиқса, иқтисодий судга тааллуқли бўлади.

Процессуалист олим М.Мамасиддиқов тааллуқлиликни белгилаш шартларини низоли ҳуқуқий муносабат характери; ишда иштирок этувчи субъектлар таркиби; низоли ёки низосиз ҳуқуқ; тарафлар ўртасидаги шартноманинг мавжудлигига кўра тўрт гуруҳга ажратади [2]. Бизнингча, ҳуқуқнинг низоли ёки низосиз бўлиши тааллуқлиликни белгилашда мунозарали ҳисобланади. Чунки ушбу мезонни қўллайдиган бўлсак, низоли ҳуқуқни судга, низосиз ҳуқуқни бошқа органлар ваколатига тааллуқли деб қатъий ажратишимизга тўғри келади. Ваҳоланки, суд органларига нафақат низоли балким низосиз ҳуқуқ тўғрисидаги талаблар ҳам тааллуқлидир. Фикримизни исботи сифатида юридик аҳамиятга эга бўлган фактларни белгилаш тўғрисидаги, банкротлик тўғрисидаги ишларни мисол қилиб келтиришимиз мумкин, чунки ушбу тоифадаги ишларда низо бўлмайди. Бироқ процессуалист олим И.И.Стрелькова ҳуқуқнинг низоли ёки низосиз эканлиги мезони юридик фактларни қайд этувчи арбитраж судлари ва ижро

ҳокимияти органлари ўртасидаги ишларнинг тааллуқлиликни чегаралашини таъкидлайди [6].

Тарафлар ўртасида шартнома (келишув)нинг мавжудлиги ҳам тааллуқлиликни белгилашнинг мустақил мезони бўлиб хизмат қилади. Чунки тарафлар томонидан шартноманинг шарт сифатида низо вужудга келган тақдирда низоли қайси орган томонидан кўриб ҳал қилиниши келишилган бўлиши ёки низо вужудга келгандан сўнг алоҳида келишув тарзида ёзма шаклда расмийлаштирилган бўлиши мумкин. Амалдаги қонунчиликка мувофиқ, тарафлар ўртасидаги низо ҳакамлик суди, халқаро тижорат арбитражи ёки медиатор иштирокида ҳал қилиниши учун топширилиши мумкинлиги мустаҳкамланган. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳакамлик судлари тўғрисида”ги Қонунининг 3-моддасига мувофиқ, **ҳакамлик суди** – фуқаролик ҳуқуқий муносабатларидан келиб чиқувчи низоларни, шу жумладан тадбиркорлик субъектлари ўртасида вужудга келувчи иқтисодий низоларни ҳал этувчи нодавлат орган ҳисобланади [7]. Ҳакамлик судлари маъмурий, оила ва меҳнат ҳуқуқий муносабатларидан келиб чиқувчи низоларни, шунингдек қонунда назарда тутилган бошқа низоларни ҳал этмайди. Тарафларнинг низоли ҳакамлик судига ҳал қилиш учун топшириш ҳақидаги келишуви – ҳакамлик битими мавжуд бўлган тақдирда низо ҳакамлик судининг ҳал қилувига топширилиши мумкин. Қонуннинг 11-моддасига асосан ваколатли суднинг ҳал қилувида бўлган низога оид ҳакамлик битими ваколатли суд низо юзасидан ҳал қилув қарори қабул қилгунига қадар тузилиши мумкинлиги белгиланган. Эътиборли жиҳати шундаки, низоларни ҳал этишни ҳакамлик судига топширишга оид процессуал нормалар фақатгина иқтисодий процессуал қонунчиликда назарда тутилган. ЎзР Иқтисодий процессуал кодексининг 29-моддасига асосан фуқаролик ҳуқуқий муносабатларидан келиб чиқиб, юзага келадиган ёки юзага келиши мумкин бўлган ҳамда иқтисодий судга тааллуқли бўлган низо тарафларнинг келишувига биноан, иқтисодий суд ҳал қилув қарори чиқаргунига қадар ҳакамлик судига кўриш учун топширилиши мумкинлиги белгиланган. ЎзР Фуқаролик процессуал кодексининг 122-моддасига асосан тарафлар ўртасида ушбу низоли ҳал қилиш учун ҳакамлик судига топшириш тўғрисида ҳакамлик битими тузилган бўлса ариза кўрмасдан қолдирилиши тўғрисида процессуал норма мавжуд. Бироқ низоларни ҳал этишни ҳакамлик судига топширишни назарда тутувчи алоҳида процессуал норма мавжуд эмас. Процессуал нормаларни бирхиллаштириш, нотўғри қўлланилишини олдини олиш мақсадида ЎзР ФПКга фуқаролик ҳуқуқий муносабатларидан келиб чиқиб, юзага келадиган ёки юзага келиши мумкин бўлган ҳамда фуқаролик судига тааллуқли бўлган низо тарафларнинг келишувига биноан фуқаролик суди ҳал қилув қарори чиқаргунига қадар ҳакамлик судига кўриш учун топширилиши мумкинлигини назарда тутувчи 26¹-моддани киритиш таклиф этилади.

Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 3 июлда “Медиация тўғрисида”ги Қонунининг қабул қилиниши ва 2019 йил 1 январдан қўчга кириши билан мамлакатимизда низоларни муқобил ҳал этиш (*ADR – alternative dispute resolution*)нинг янги усули жорий этилди [8]. Қонуннинг 3-моддасида ушбу қонуннинг амал қилиш соҳаси сифатида фуқаролик ҳуқуқий муносабатлардан, шу жумладан тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш муносабати билан келиб

чиқадиган низолаарга, шунингдек яқка меҳнат низолаарига ва оилавий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низолаарга медиацияни қўллаш билан боғлиқ муносабатларга нисбатан, агар қонунда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, татбиқ этилиши белгиланган.

Медиация — келиб чиққан низоли тарафлар ўзаро мақбул қарорга эришиши учун уларнинг ихтиёрий розилиги асосида медиатор кўмагида ҳал қилиш усули ҳисобланади. Қонуннинг 15-моддасида медиацияни қўллаш шартлари белгиланган бўлиб, унга мувофиқ медиация:

- тарафларнинг хоҳиш-истаги асосида;
- суддан ташқари тартибда, низоли суд тартибидида кўриш жараёнида, суд ҳужжати қабул қилиш учун суд алоҳида хонага (маслаҳатхонага) киргунига қадар;

- низоли ҳакамлик судида кўриш жараёнида ҳам ҳакамлик судининг қарори қабул қилинунига қадар қўлланилиши мумкинлиги мустаҳкамланган.

Тарафлар низо келиб чиққунига қадар ёки у келиб чиққанидан сўнг низоли медиация тартиб-таомилини амалга оширган ҳолда ҳал этиш зарурлиги тўғрисида тузилган келишуви асосида низоли медиатор иштирокида ҳал қилиш учун топширишлари мумкин. Қонуннинг 17- моддасида қонунда назарда тутилган ҳолларда, ваколатли давлат органи ишнинг муҳокамасини қолдириб, медиация тартиб-таомилини амалга ошириш учун муддат тайинлаши мумкинлиги белгиланган. Шунингдек, судда иш қўзғатилганидан кейин медиация тартиб-таомилини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари процессуал қонун ҳужжатларида белгиланиши тўғрисидаги қоида мустаҳкамланган. Бироқ ҳозирги кунга қадар фуқаролик ва иқтисодий процессда медиацияни қўллашнинг процессуал механизмлари процессуал қонунчилигимизда мавжуд эмас. Қонуннинг 2019 йил 1 январдан кучга кирганлигини, шунингдек унинг амал қилиш соҳасини ҳисобга олган ҳолда медиацияни қўллашнинг процессуал механизмлари ишлаб чиқиш ва тегишли ўзгартиш ва қўшимчаларни ЎЗР ИПК ва ЎЗР ФПКлариға, ЎЗР “Ҳакамлик судлари тўғрисида”ги қонунига киритиш заруратини келтириб чиқаради. Бу борада хорижий давлатларнинг процессуал қонунчилигини таҳлил қиладиган бўлсак, Россия Федерациясида низолаарни медиация орқали ҳал этиш Россия Федерациясининг Арбитраж процессуал кодекси [9] ва Фуқаролик процессуал кодекси [10], шунингдек “Низолаарни воситачи иштирокида муқобил ҳал этиш(медиация процедураси) тўғрисида”ги Федерал қонуни [11]билан тартибга солинганлигини кўришимиз мумкин. Россия Федерацияси АПКнинг 138-моддасига асосан арбитраж суди тарафларнинг келишуви учун чораларни кўради, уларга низолаарни ҳал этишда кўмаклашади. Федерал қонунга зид бўлмаган тақдирда, тарафлар низолаарни келишув битимини тузиш ёки бошқа келишув процедураларини, шу жумладан медиация процедурасини қўллаш орқали ҳал этишлари мумкин. Шунингдек, АПКнинг 158-моддасига мувофиқ арбитраж суди иккала тарафнинг илтимосномаси бўйича низоли келишув йўли билан ҳал қилиш мақсадида суд ёки воситачи, шу жумладан медиатордан кўмаклашишни сўраб мурожаат қилган тақдирда суд муҳокамасини кейинга қолдириши мумкин. РФ ФПКнинг 169-моддасида суд иккала тарафнинг илтимосномаси бўйича улар томонидан медиация процедурасини ўтказиш тўғрисида қарор

қабул қилган тақдирда олтмиш кундан ошмаган муддатга суд муҳокамасини кейинга қолдириши мумкинлиги белгиланган.

Беларусь Республикаси хўжалик процессуал қонунчилигини таҳлил қилар эканмиз, нафақат иқтисодий низолаарни медиатор иштирокида ҳал этиш, балким уни ижросини таъминлашнинг процессуал механизмлари мавжудлигини кўришимиз мумкин. Чунки Беларусь Республикаси Хўжалик процессуал кодексида [12] медиатор иштирокида низолаарни ҳал этиш тартиби(40¹-модда) билан биргаликда тарафлар томонидан медиатив келишувга эришилиб, улар томонидан медиатив келишув ихтиёрий ижро этилмаган тақдирда мажбурий ижро этиш тартибига оид махсус процессуал нормалар мустаҳкамланган (262¹–262³ - моддалар). Низо тарафлар томонидан медиатор иштирокида ҳал қилиниши учун топширилганда суд томонидан аризани кўрмасдан қолдирилиши тўғрисида ажрим чиқарилади. Медиатив келишув ихтиёрий ижро этилмаган тақдирда, келишув битимини мажбурий ижро этиш қоидалари татбиқ этилади.

Қозоғистон Республикасида низолаарни медиация орқали ҳал этиш тартиби Қозоғистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси[13] ва “Медиация тўғрисида”ги қонуни[14] билан тартибга солинади. Қозоғистон Республикаси ФПК 179-моддасига асосан, тарафлар биринчи инстанция, апелляция, кассация инстанция судларида суд маслаҳатхонага киргунига қадар низоли медиация тартибидида ҳал қилинишини сўраб мурожаат қилиш ҳуқуқиға эға. Тарафлар томонидан биринчи ва апелляция инстанцияси судига медиацияни медиатор иштирокида ўтказиш тўғрисидаги илтимоси арз қилинган ва тарафларнинг медиатор билан келишуви тақдим қилинган тақдирда, суд ФПКнинг 272-моддаси 7-бандига мувофиқ бир ой муддатдан ошмаган муддатга иш юритишни тўхтатади. “Медиация тўғрисида”ги қонунда медиацияни ўтказишнинг бунданда узоқроқ муддатлари белгиланган, бироқ ушбу муддатлар медиация фуқароларнинг судга мурожаат қилмасдан қилган мурожаатлари асосида ўтказилганда татбиқ этилади [15]. Тарафлар томонидан биринчи ва апелляция инстанция суди томонидан медиацияни ўтказиш тўғрисидаги илтимоси арз қилинган бўлса, суд ФПКнинг 273-моддаси 7-бандига мувофиқ ўн иш кундан ошмаган муддатга иш юритишни тўхтатади. Медиация тарафларнинг илтимосига кўра ишни кўраётган суд томонидан ўтказилиши мумкин, бошқа ҳолларда эса бошқа судьяға ўтказилади. Медиация тартибидида низоли ҳал этиш тўғрисидаги келишувга эришилган тақдирда ушбу келишувнинг мазмуни тегишли иш қайси суд иш юритувида турган бўлса, шу судья томонидан текширилади. Судья томонидан медиация келишуви тасдиқланса, уни тасдиқлаш ва иш юритишни тугатиш тўғрисида ажрим чиқарилади. Агар тарафлар томонидан медиация тартибидида келишувга эришилмаган ёки судья томонидан келишув тасдиқланмаган тақдирда иш умумий тартибда кўриб чиқилади.

Юқорида қайд этилган хорижий давлатларнинг процессуал қонунчилигидан келиб чиққан ҳолда айтишимиз мумкинки, иш қўзғатилгандан сўнг низолаарни медиация орқали ҳал этиш тартиби барча давлатларда ўзига хос процессуал хусусиятлар билан фарқланади. Чунки кўриб турганимиздек, биргина тарафлар томонидан низоли медиация орқали ҳал

этиш тўғрисида келишилганда суд томонидан иш кўриш кейинга қолдирилиши, ёки ариза кўрмасдан қолдирилиши ёхуд иш юритиш тўхтатилиши, шунингдек, иш юритиш тугатилиши мумкинлиги белгиланган. Бизнингча, тарафлар томонидан иш юритиш қўзғатилгандан сўнг низони медиация орқали ҳал этиш келишилган тақдирда суд томонидан иш юритишни тўхтатиш, медиатор иштирокида медиатив келишувга эришилган тақдирда, ушбу келишув суд томонидан тасдиқланса, иш юритишни тугатилиши мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Чунки иш юритишни тўхтатилиши – тарафлар томонидан медиатив келишувга эришилмаган тақдирда, иш юритишни тиклаш ва умумий тартибда ишни кўриш имконини беради. Германия Федератив Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 278а-моддаси иккинчи қисмида тарафлар медиация ёки низоларни муқобил ҳал этиш процедурасини танлаган тақдирда суд томонидан иш юритиш тўхтатилиши белгиланган [16]. Бундан ташқари, ЎзР “Медиация тўғрисида”ги Қонунининг 17-моддасида суд муҳокамаси жараёнида тарафлар томонидан эришилган медиатив келишув тегишли иш қайси суд иш юритувида турган бўлса, дарҳол ўша судга юборилиши, низо медиатив келишув билан медиация тартибиде ҳал қилинган тақдирда, тўланган давлат божи қайтарилиши лозимлиги белгиланган. Суд ушбу ҳолатда медиатив келишувни тасдиқлаши иш юритишни тугатиш учун асос бўлиб хизмат қилади ва ажримда давлат божини қайтариш масаласини ҳал қилиш имконини беради. Ушбу процессуал хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда ЎзР ФПК ва ИПКга медиатор иштирокида низоларни ҳал этишни назарда тутувчи тегишли ўзгариш ва қўшимчаларни киритиш таклиф этилади.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиққан ҳолда, хулоса қиладиган бўлсак;

Биринчидан, ҳуқуқий ишларнинг тааллуқлилиқ масалалариарз қилинаётган талабнинг мазмунини; ҳуқуқий муносабат тури; ҳуқуқий муносабат иштирокчиларининг субъектив таркиби; ҳуқуқий муносабат иштирокчиларининг фаолияти; тарафлар ўртасида шартнома(келишув)нинг мавжудлиги каби мезонлар билан белгиланади.

Иккинчидан, ЎзР ФПКга қуйидаги мазмундаги 26¹-модда (Низоларни ҳал этишни ҳакамлик судига топшириш)ни киритиш таклиф этилади:

“Фуқаролик ҳуқуқий муносабатларидан келиб чиқиб, юзага келадиган ёки юзага келиши мумкин бўлган ҳамда фуқаролик судига тааллуқли бўлган низо тарафларнинг келишувига биноан, фуқаролик суди ҳал қилув қарори чиқарғунига қадар ҳакамлик судига кўриш учун топширилиши мумкин. Маъмурий, оила ва меҳнат ҳуқуқий муносабатларидан келиб чиқувчи низолар, шунингдек қонунда назарда тутилган бошқа низолар бундан мустасно”.

Учинчидан, ЎзР ФПКга қуйидаги мазмундаги 26²-модда (Медиатор иштирокида низоларни ҳал этиш)ни киритиш таклиф этилади:

“Фуқаролик ҳуқуқий муносабатлардан, яъна меҳнат низоларига ва оилавий ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низолар, шунингдек қонун билан фуқаролик ишлари бўйича судга тааллуқли бўлган бошқа низолар тарафларнинг ёзма медиацияни қўллаш тўғрисидаги келишувига биноан, фуқаролик ишлари бўйича суд ҳал қилув қарори чиқарғунига қадар

медиатор(медиаторлар) иштирокида ҳал қилиниши учун топширилиши мумкин.

Низо тарафлар томонидан медиацияни қўллаш тўғрисидаги келишувига биноан медиатор(медиаторлар) иштирокида ҳал қилиниши учун топширилганда, иқтисодий суд ушбу кодекснинг 10-бобида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ иш юритишни тўхтатиб туриш тўғрисида ажрим чиқаради.

Суд томонидан медиатив келишув тасдиқланган тақдирда иш юритиш тугатилади ва ажримда давлат божини қайтариш масаласи ҳал қилинади”.

Тўртинчидан, ЎзР ИПКга қуйидаги мазмундаги 29¹-модда (“Медиатор иштирокида низоларни ҳал этиш”)ни киритиш таклиф этилади:

“Фуқаролик ҳуқуқий муносабатлардан, шу жумладан тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш муносабати билан келиб чиққан иқтисодий судга тааллуқли бўлган низо тарафларнинг ёзма медиацияни қўллаш тўғрисидаги келишувига биноан, иқтисодий суд ҳал қилув қарори чиқарғунига қадар медиатор(медиаторлар) иштирокида ҳал қилиниши учун топширилиши мумкин.

Низо тарафлар томонидан медиацияни қўллаш тўғрисидаги келишувига биноан медиатор(медиаторлар) иштирокида ҳал қилиниши учун топширилганда, иқтисодий суд ушбу кодекснинг 9-бобида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ иш юритишни тўхтатиб туриш тўғрисида ажрим чиқаради.

Суд томонидан медиатив келишув тасдиқланган тақдирда иш юритиш тугатилади ва ажримда давлат божини қайтариш масаласи ҳал қилинади”.

Адабиётлар рўйхати:

1. Арбитражный процесс / Учебник. Под редакцией В.В. Яркова. 4-е издание. –М.: Инфотропик Медиа, 2010. –С.58; И.Л. Букова. Подведомственность дел арбитражным судом: монография / Дальневосточный государственный технический университет. – Владивосток: Изд-во ДВГТУ, 2008. С.30.
2. Мамасиддиқов М.М. Фуқаролик процессуал ҳуқуқи. Умумий қисм / Дарслик. Масъул муҳаррир ю.ф.д., проф. О.Оқюлов. –Тошкент.: ТДЮИ нашриёти. 2010. – 259 б.
3. Хабибуллаев Д.Ю. Фуқаролик процессуал ҳуқуқи (саволлар ва жавоблар): Ўқув қўлланма. (Қайта тўлдирилган нашр). –Тошкент.: ТДЮИ нашриёти, 2012. –78 б.
4. Ибратова Ф.Б. Хозяйственное процессуальное право: // учебник. –Т.: Издательство ТГЮИ. 2012. –С 151.
5. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2012 й. № 18. 201-модда.
6. Стрелькова И.И. Подведомственность арбитражному суду дел по экономическим спорам и иных дел. Дисс. канд. юрид. наук. –Екатеринбург, 2002. – С.77.
7. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2006 й., 42-сон, 416-модда.
8. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий бази-си, 04.07.2018 й., 03/18/482/1447-сон.
9. "Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации" от 24.07.2002 N 95-ФЗ (ред. от 25.12.2018) <http://www.consultant.ru>

10. "Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации" от 14.11.2002 N 138-ФЗ (ред. от 27.12.2018) <http://www.consultant.ru>

11. Федеральный закон от 27.07.2010 N 193-ФЗ (ред. от 23.07.2013) "Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)" <http://www.consultant.ru>

12. Хозяйственный процессуальный кодекс Республики Беларусь от 15 декабря 1998 г. № 219-З. <http://etalonline.by>

13. Кодекс Республики Казахстан от 31 октября 2015 года № 377-V «Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.01.2019 г.) <https://online.zakon.kz>

14. Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года № 401-IV «О медиации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 31.10.2015 г.) <https://online.zakon.kz>

15. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Республики Казахстан. –Астана: Библиотека Верховного Суда Республики Казахстан, 2016. – С.373.

Code of Civil Procedure as promulgated on 5 December 2005 (Bundesgesetzblatt (BGBl., Federal Law Gazette) I page 3202. www.juris.de

Д.Нурумов

ТДЮУ Фуқаролик процессуал ва иқтисодий процессуал ҳуқуқи кафедраси ўқитувчиси

АДВОКАТ ТОМОНИДАН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ЮРИДИК ХИЗМАТ КЎРСАТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМИ

Аннотация: Мақолада адвокатнинг тадбиркорлик фаолиятига юридик хизмат кўрсатиш тартиби, турлари, ҳуқуқий механизми ҳамда илмий ва назарий асослари таҳлил қилинган. Шунингдек, адвокатнинг тадбиркорлик фаолиятига юридик ёрдам кўрсатиш билан боғлиқ масалалар адвокатура фаолиятини тартибга солишчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва соҳага оид олимларнинг ёндошувлари асосида ёритилган.

Калит сўзлар: консалтинг, адвокат, консультант, бизнес-консультант, арбитраж

Аннотация: В статье представлен анализ правового порядка и видов, правового механизма, а также научных и теоретических основ юридического обслуживания адвокатами предпринимательской деятельности. А также, вопросы связанные с оказанием адвокатами юридической помощи для предпринимательской деятельности освещены на основе нормативно правовых актов регулирующих адвокатскую деятельность и подходов ученых данной отрасли.

Ключевые слова: консалтинг, адвокат, консультант, бизнес-консультант, арбитраж

Annotation: The article presents an analysis of the legal order and types, the legal mechanism, as well as the scientific and theoretical foundations of legal services as an advocate of business cases. As well, issues related to the provision of legal aid by advocates for entrepreneurial activities are covered on the basis of normative legal acts regulating the activity of advocacy and the approaches of scientists in the sphere.

Keywords: consulting, advocate, consultant, business-consultant, arbitration.

Суд-ҳуқуқ тизимидаги ислохотларнинг муҳим таркибий қисми сифатида адвокатуранинг роли ҳамда аҳамиятини кучайтириш ва мустаҳкамлаш мақсадида мамлакатимизда бир қатор қонун ва қонун ости ҳужжатлари қабул қилинди.

Уларда белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, адвокатларни тадбиркорлик субъектларига юридик (консалтинг) хизматларини кўрсатиш фаолиятининг ҳуқуқий механизмлари тўғрисида фикр юритадиган бўлсак, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон Фармонида мувофиқ тасдиқланган 2017-2021-йилларда мамлакатимизни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида тадбиркорлик субъектларига ҳуқуқий хизмат кўрсатувчи корпоратив юридик маслаҳатлар ва юридик консалтингларни ривожлантириш масаласи кўрсатиб ўтилган [1].

Бундан ташқари 2017 йил 22 декабрда Президентимиз илк бор Олий Мажлисга Мурожаатнома билан чиқиш қилиб, мазкур Мурожаатномада адвокатларнинг консалтинг хизмати, яъни маслаҳат бериш ва тадбиркорлик субъектларига ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш борасидаги фаолиятини